بابىيە ۋە باھائىييە

ئېنىقلىما:

«بابىيە ۋە باھائىييە» ھەرىكىتى روسىيە مۇستەملىكىچىلىرى، خەلقئارالىق نۇپۇزغا ئىگە يەھۇدىيلار ۋە ئەنگلىيە باسقۇنچىلىرىنىڭ ئىسلام ئەقىدىلىرىنى ۋەيران قىلىش، مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىكىنى پارچىلاپ، ئۇلارنى ئاساسلىق مەسىلىلىرىدىن يىراقلاشتۇرۇش مەقسىتىدە پەردە ئارقىسىدا يېتەكچىلىك قىلىشى نەتىجىسىدە ھىجرىيە 1260/مىلادى 1844-يىلى مەيدانغا كەلگەن، شەيخلىق قارىشىنى ياقلايدىغان شىئەلەرنىڭ مەزھىپىنى مەنبە قىلغان ھەرىكەتتۇر.

قورۇلۇشى ۋە ئاساسلىق كىشىلىرى:

◈ بۇ ھەرىكەتنىڭ قۇرغۇچىسى مىرزا ئەلى مۇھەممەد رىزا ئەششىرازىي 1235-1265ھ (1819-1849م) دور. ئالتە ياشقا كىرگەندە شىئەلەرنىڭ شەيخىييە تەرىقىتىگە مەنسۇپ دەۋەتچىلىرىدىن باشلانغۇچ تەلىماتىنى ئالغان. مەلۇم مەزگىلدىن كېيىن دەرسنى تاشلاپ تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغان.

- ئون يەتتە ياشقا كىرگەندە، يېڭىدىن ئوقۇش ھاياتىنى باشلاپ، سۇپىزم ۋە روھنى تاۋلاشقا ئائىت كىتابلارنى، خۇسۇسەن ھۇرۇفىيلارنىڭ كىتابلىرىنى ئۆگىنىش ۋە ئادەمنى چارچىتىپ قويىدىغان باتىنىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىش ئارقىلىق كۈنىنى ئۆتكۈزگەن.

- ھىجرىيە 1259-يىلى باغدادقا بارغان ۋە ئۆز دەۋرىدىكى شەيخچىلارنىڭ ئىمامى كازىم ئەررۇشتىينىڭ سورۇنلىرىغا قاتنىششقا، ئۇنىڭ شەيخچىلىققا ئائىت پىكىر ۋە قاراشلىرىنى ئۆگىنىشكە باشلىغان. ئەررۇشتىينىڭ ئولتۇرۇشلىرىدا ئىيسا ئەننەكرانىي نامى بىلەن ئىسلامنى دەۋا قىلىدىغان روسىيەلىك جاسۇس كىنازد گوركى بىلەن تونۇشقان. گوركى ئۇنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىك سېپىنى پارچىلاشقا دائىر پىلاننى ئەمەلىيلەشتۈرۈشتە ئىشقا يارايدىغانلىقىنى پەملىگەندىن كېيىن، شەيخچىلارنىڭ ئارىسىغا مىرزا ئەلى مۇھەممەد ئەششىرازىينىڭ كۈتۈلىۋاتقان مەھدى ئىكەنلىكى، ئۇنىڭ ئىلاھىي ھەقىقەتلەرگە يېتىشتىكى «باب»[1] ئىكەنلىكى، بۇلارنىڭ ئەررۇشتىينىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ئاشكارىلىنىدىغانلىقى قاتارلىق ئىدىيەلەرنى سىڭدۈرۈشكە باشلىغان.

- ھىجرىيە 1260-يىلى جەمادىئۇل ئەۋۋەل ئېيىنىڭ 5-كۈنى (1844-يىلى 23-مارت) پەيشەنبە كېچىسى ئۇ، شەيخچىلىقنى ياقلايدىغان شىئەلەرنىڭ ئەررۇشتىينىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن (1259ھ ۋاپات بولغان) «باب» ئاشكارىلىنىدۇ، دېگەن ئەقىدىسىدىن پايدىلىنىپ، ئۆزىنىڭ شۇ «باب» ئىكەنلىكىنى، مۇسا، ئىيسا

[1] بۇ مەزھەبتىكى ئەڭ يۇقىرى ئۇنۋان.- تەرجىمان.

www.munber.org

ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالاملارغا ئوخشاش پەيغەمبەر ئىكەنلىكىنى، ھەتتا (ئاللاھدىن پاناھدا ساقلىسۇن) مەرتىۋە جەھەتتىن ئۇلاردىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى ئېلان قىلغان.

- ئەررۇشتىينىڭ شاگىرتلىرى ئۇنىڭغا ئىشەنگەن، ئاۋام خەلق ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئالدانغان. ئۇ ئۆزىنىڭ دەۋىتىنى تارقىتىش ئۈچۈن ئون سەككىز مىسسىئونېرنى تاللاپ، ئۇلارغا «مەھەللىنىڭ پاقلانلىرى» دەپ نام بەرگەن. ئەمما، ھىجرىيە 1261 - يىلى قولغا ئېلىنغاندا، ئەگەشكۈچىلىرى پىتنە - پاساتلارنى تېرىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئارىسىدا جەڭگە - جېدەل پەيدا قىلىپ، ئۇلارنى كاپىرغا چىقىرىشلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ ئەتراپنى بولغاپ بولغاندىن كېيىن، ۋەكىل مەسچىتىنىڭ مۇنبىرىدە ئۆزىنىڭ تەۋبە قىلغانلىقىنى ئېلان قىلغان.

- ھىجرىيەنىڭ 1266 - يىلى ئۆزگە مادىدى، جىسمانىي جەھەتتىن ئىلاھنىڭ يەرلەشكەنلىكىنى دەۋا قىلغان. ئەمما، ئۆلىمالار ئۇنىڭ بىلەن مۇنازىلەرنى ئېلىپ بارغاندىن كېيىن، تەۋبە قىلغانلىقى، بۇ ئىدىيىدىن يانغانلىقىنى ئاشكارىلاشقا ئورۇنغان، ئەمما ئۆلىمالار ئۇنىڭ مۇنازىرە مەيدانىدىكى قورقۇنچاقلىقى، تۇراقسىزلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭغا ئىشەنمىگەن. ئۇ ۋە ئۇنىڭ كاتىپى ھۈسەين ئەلىيەزىيدىغا ئۆلۈم ھۆكۈم قىلىنغان. ھۈسەين ئەلىيەزىيدى ئۆلۈم ئىجرا قىلىنىشتىن ئىلگىرى تەۋبە قىلىپ، ئۆزىنىڭ بابىيە ئەقىدىسىدىن يانغانلىقىنى ئېلان قىلغانلىقى ئۈچۈن ھىجرىيەنىڭ 1266 - يىلى شەئبان ئېيىنىڭ 27 - كۈنى، مىلادى 1850 - يىلى 8 - ئىيۇل قاماقتىن بوشىتىلغان.

◈ قۇررەتۇل ئەين: ئەسلى ئىسمى ئۇممۇ سەلما بولۇپ، ھىجرىيەنىڭ 1231 ياكى 1233 ۋەياكى 1235 - يىلى قەزۋىندە شىئە ئۆلىمالىرىدىن موللا مۇھەممەد سالىھ ئەلقەزۋىينىي ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. قۇررەتۇل ئەين بۇ موللا مۇھەممەدتە ھەر خىل ئىلىملەرنى ئىگەللىگەن. كىچىك تاغىسى موللا ئەلى ئەششەيخىينىڭ ۋاستىسى بىلەن شەيخىييە ئېقىمىغا مايىل بولغان، ئۇلارنىڭ پىكىر ۋە ئەقىدىلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان. كېيىن كەربالادا كازىم ئەررۇشتىينىڭ يېنىدا ئوقۇش جەريانىدا «باب» قا ھەمرا بولغان. پاساھەتلىك ئەدىب، تەسىرلىك نۇتۇق سۆزلەشكە ماھىر ۋە جەلب قىلىش كۈچىگە ئىگە گۈزەل قۇررەتۇل ئەيىنى «باب»نىڭ پىكىرلىرىنىڭ لايىھەلىگۈچىسى، دەيدىغان قاراشلارمۇ بار. بۇ ئايال پاسكىنا، ھەممە ئىشنى ھالال سانايدىغان بولغاچقا، يولدىشى ئۇنى تالاق قىلىۋەتكەن، پەرزەنتلىرى ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرىگەن. ئۇ پارىسچە «زىرىن تاج» يەنى ئالتۇن چاچلىق ئايال، تەخەللۇسىنى قوللىناتتى.

- ھىجرىيە 1264 - يىلى رەجەب ئېيىدا چاقىرىلغان بەدەشت قورۇلتىيىدا بابىييە كاتتىۋاشلىرى بىلەن ئۇچراشقان. ئۇ خەلقنىڭ سۆزچىسى، بابنىڭ قولغا ئېلىنىشىغا قارشىلىق كۆرسىتىش ئۈچۈن ئەگەشكۈچىلىرىنى نامايىشقا چىقىشقا قۇتراتقۇچىسى سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىققان. شۇ قېتىملىق نامايىشتا ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئەمەلدىن قالغانلىقىنى ئېلان قىلغان.

- شاھ ناسىرۇددىين ئەلقاجارىيغا سۇيىقەست قىلىش ھەرىكىتىگە قاتنىشىپ قولغا چۈشۈپ قالغان. سوت ئۇنىڭ تىرىك ھالەتتە كۆيدۈرۈلىشىگە ھۆكۈم قىلغان. ئەمما

www.munber.org

جاللات ئۇنى ھىجرىيە **1268** ـ يىلى زۇلقەئدە ئېيىنىڭ بېشىدا (مىلادي **1852** ـ يىلى) كۆيدۈرۈلۈشتىن ئىلگىرى بوغۇپ ئۆلتۈرىۋەتكەن.

◈ مىرزا يەھيا ئەلى: ئەلبەھائىنىڭ بىر توققىنى بولۇپ، «سۇبھى ئەزەل» تەخەللۇسىنى قوللىناتتى. «باب» ئۇنى ئۆزىنىڭ ۋارىسى بولۇشى ئۈچۈن ۋەسىيەت قالدۇرغان. ئۇ، ھىمايىچىلىرىنى ئەزەلىيلەر، دەپ ئاتىغان. قېرىندىشى مىرزا ھۈسەين ئەلبەھائ ئۇنىڭ بىلەن خەلىپىلىكنى، ئارقىدىن رىسالەت ۋە ئىلاھىيلىقنى تالاشقان. ئۇلار بىر ـ بىرلىرىنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈشكە ئورۇنغان. ئۇلار بىلەن شىئەلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كۈچلۈك تالاش ـ تارتىشلار سەۋەبلىك **1863** ـ يىلى «بابىيلار» تۈركىيەنىڭ يەھۇدىيلار ياشايدىغان شەھىرى ئەدىرنەگە سۈرگۈن قىلىنغان. سۇبھى ئەزەل بىلەن ئەلبەھائىنىڭ ھىمايىچىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى تالاش ـ تارتىشلار ئىزچىل داۋاملاشقانلىقى ئۈچۈن، ئوسمانىيە خەلىپىلىگىنىڭ سۇلتانى ئەلبەھائىنى ئەگەشكۈچىلىرى ۋە قېرىندىشىنىڭ بىر قىسىم ھىمايىچىلىرى بىلەن بىرلىكتە ئەككاغا، سۇبھى ئەزەلنى ھىمايىچىلىرى بىلەن بىرلىكتە قىبرىسقا سۈرگۈن قىلغان. سۇبھى ئەزەل **1912** ـ يىلى، **29** ـ ئاپرىل ئەتتىگەندە **82** يېشىدا قىبرىستا ۋاپات بولغان ۋە شۇ يەرگە دەپنە قىلىنغان. ئۇ بىر كىتاب يېزىپ، ئۇنىڭغا «الألواح» (پارىسچىدىكى «ئەلبايان» ناملىق كىتابىنىڭ تولۇقلىمىسىنى) والمستيقظ (بايانىنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلىشى) دەپ ماۋزۇ قويغان. ئۇ، خرىستىئان بولۇپ كەتكەن ئوغلىنى ئىزباسارلىققا كۆرسەتكەن بولۇپ، ئەگەشكۈچىلىرى ئۇنىڭ ئەتراپىدىن يىراقلاشقان.

◈ مىرزا ھۈسەين ئەلى: **1817** ـ يىلى دۇنياغا كەلگەن، بەھائۇللاھ تەخەللۇسىنى قوللانغان. قېرىندىشى بىلەن «باب» قا ۋارىسلىق قىلىشنى تالىشىپ قالغان. باغدادتا مۇرىدلىرىنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئۆزىنىڭ «باب» ئىشارە قىلغان كىشىنىڭ كامىل ھالەتتىكى كۆرۈنىشى ئىكەنلىكىنى، ئىلاھىي روھ چۈشكەن، «باب» تەرىپىدىن خوشخەۋەر بېرىلگەن ئىشلارنى تاماملايدىغان ئاللاھنىڭ ئەلچىسى ئىكەنلىكىنى ۋە دەۋىتىنىڭ ئەقىدە باسقۇچىدىكى ئىككىنچى بالداق ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلغان.

ـ قېرىندىشى سۇبھى ئەزەلنى ئۆلتۈرۈشكە ئۇرۇنغان. ئۇنىڭ تۈركىيەنىڭ ئەدىرنە شەھىرىدىكى يەھۇدىيلار بىلەن ئالاقىسى بار ئىدى. باھائىيلار ئۇ يەرنى «سىر زېمىنى» دەپ ئاتىشاتتى. ئۇلار ئۇ يەردىن ئەككاغا ئەۋەتىلگەن. ئۇ قېرىندىشى سۇبھى ئەزەلنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىدىن نۇرغۇن كىشىلەرنى ئۆلتۈرىۋەتكەن. **1892** ـ يىلى بىر قىسىم ئەزەلىيلەر تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن مىرزا ھۈسەين ئەلى ئەككانىڭ بەھجە رايۇنىغا دەپنە قىلىنغان. ئۇنىڭ «البيان والإيقان» ناملىق كىتابىنى ئىنكار قىلىدىغان «الأقدس» ناملىق كىتابى بار. ئۇنىڭ كىتابلىرى ئومۇمەن يەھۇدىيلارنى پەلەستىن زېمىنىغا توپلىنىشقا چاقىرىشنى چىقىش قىلاتتى.

◈ ئاببas ئەپەندى: **1844** ـ يىلى، **23** ـ ماي دۇنياغا كەلگەن، ئەبدۇلبەھائ تەخەللۇسىنى قوللانغان. ئۇ دۇنياغا كەلگەن كۈنى ئۆزىنىڭ «باب» ئىكەنلىكىگە چاقىرغان ئاتىسى ئەلبەھائ ئوغلى ئاببasىنى ئۆزىنىڭ ئىزباسارى، دەپ ئېلان قىلغان. ئاببas ناھايىتى ئاكتىپ بىرى بولۇپ، كۆپىنچە تارىخچىلار «ئەگەر ئاببas بولمىغان بولسا، بابىيە ۋە باھائىييەنىڭ توتقۇلۇق ئورنى بولمىغان بولاتتى» دېيىشىدۇ.

www.munber.org

باھائىيلار ئۇنىڭ سۆزسىز ھالدا گۇناھلاردىن خالىي ئىكەنلىكىگە ئىشىنىدۇ. ئۇ ئاتىسىغا يارىتىش قۇدرىتىگە ئىگە پەرۋەردىگارلىق سۈپىتىنى قوللىناتتى.

- ئۇ، شۋىتسىيەنى زىيارەت قىلغان. 1911 - يىلىدا چاقىرىلغان بال قورۇلتىيىغا ئوخشىغان ئەھلى سەلىپلەرنىڭ قۇرۇلتايلىرىغا قاتنىشىپ تۇرغان. ئەرەبلەرنىڭ ئارىسىدا ئەھلى سەلىپلەرنىڭ قوللايدىغان بىر تۇركۇم كىشىلەرنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن كۈچ چىقارغان. گېنىرال ئەللىنبىي پەلەستىنگە كەلگەندە قىزغىن قارشى ئالغانلىقى ئۈچۈن ئەنگىلىيە ھۆكۈمىتى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك مىداللىيۇنلارنى تاقىغاندىن سىرت، ئۇنىڭغا «سىر»" (ئەپەندىم)لىك ئۇنۋانىنى بەرگەن.

- ئىسلامىي دائىرىدە دەۋەت ئېلىپ بېرىشقا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن، لوندۇن، ئامېرىكا، گېرمانىيە، ماجارىستان، ئاۋىستىرىيە، ئىسكەندەرىيىيە قاتارلىق جايلارنى زىيارەت قىلغان. چىكاگودا باھائىيلارنىڭ ئەڭ چوڭ ئىبادەتخانىسىنى تەسىس قىلغان. 1913 - يىلى ھېيفاغا، ئارقىدىن قاھىرەگە كۆچكەن. 1921 - يىلى (1340ھ) ئاتىسىنىڭ بەزى تەلىماتلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا «كونا ئەھد»تىن ئۆزىنىڭ پىكىرلىرىنى كۈچلەندۈرىدىغان نوقتىلارنى ئىلاۋە قىلغاندىن كېيىن، قاھىرەدە ئۆلگەن.

◈ شەۋقىي ئەپەندى: 1921 - يىلى (1340ھ) يىگىرمە تۆت يېشىدا بوۋىسى ئەبدۇلبەھائىنىڭ ئورنىنى باسقان. ئۇ خەلقئارالىق ئادالەت ئۆيى بەربا قىلىش ئۈچۈن دۇنيادىكى باھائىييەچى كۈچلەرنى تەربىيلەشتە بوۋىسىنىڭ مېتودىغا ۋارىسلىق قىلغان. ئۇ يۈرەك كېسىلى سەۋەبى بىلەن لوندۇندا ئۆلگەن ۋە ئەنگىلىيە ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن باھائىيلارغا ھەدىيە قىلىنغان تۇپراققا دەپنە قىلىنغان.

◈ 1963 - يىلى فىرناندو سانىت رەھبەرلىكىدىكى تۆتى ئامېرىكىلىق، ئىككىسى ئەنگىلىيەلىك، ئۈچى ئىرانلىق جەمئى توققۇز يەھۇدىي ئەزادىن تەركىب تاپقان باھائىييەچىلەر گۇرۇھىي خەلقئارالىق ئادالەت ئۆيى بەربا قىلىش ئۈچۈن باھائىييە مەسىلىلىرىنى ئۈستىگە ئالغان. فىرناندودىن كېيىن، ئامېرىكىلىق ئەھلى سەلىپچى يەھۇدىي مېيسون بۇ گۇرۇپنىڭ رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن.

پىكىر ۋە ئېتىقادلار:

◈ باھائىيلار، «باب» بارلىق نەرسىلەرنى سۆزى ئارقىلىق ياراتقان، ئۇ شەيئىلەرنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىدىكى مەنبە، دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ.

◈ ھۇلۇل، ئىتتىھاد، روھنىڭ كۆچىشى، كائىناتنىڭ ئەبەدىيلىكى ئەقىدىلىرىنى، مۆكاپات ۋە جازانىڭ روھلارغىلا خاس ئىكەنلىكىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ، يەنى بۇلارغا خىيالىي نەرسىلەر سۈپىتىدە مۇئامىلە قىلىدۇ.

◈ 19نى مۇقەددەس سان، دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئايلىرىنىڭ سانى 19 بولۇپ، ھەر ئاي 19 كۈندىن تەركىب تاپىدۇ. بۇ پۈچەك قاراش مۇھەممەد رەشاد خەلىفە ئىسىملىك بىرسىنىڭ 19نىڭ مۇقەددەس سان ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويغىنىدىن باشلاپ

www.munber.org

ئۇلار تەرىپىدىن مۇقەددەسلەشتۈرۈلگەن. ئۇ، قۇرئان كەرىم نەزمىنىڭ ئون توققۇز كەلىمە ۋە ئون توققۇز ھەرپتىن تەركىپ تاپىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاشقا ئورۇنغان. ئەمما ئۇنىڭ بۇ ھەقتىكى قاراشلىرى قايسى خىل قىياس بىلەن ئۆلچەنسۇن، يەنىلا ئاساسسىزدۇر.

◈ باھائىيلار، بۇزا، كۇڭزى، براھما، زەردۇشتقا ئوخشىغان قەدىمقى ھىندىستان، جۇڭگۇ ۋە ئىران ھۆكۈمالىرىنىڭ پەيغەمبەر ئىكەنلىكلىرىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ.

◈ ئىيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ كرىستقا مىخلانغانلىقى قارىشىدا يەھۇدىي ۋە خرىستىئانلار بىلەن بىر يەردىن چىقىدۇ.

◈ قۇرئان كەرىمنى ئۆزلىرىنىڭ مەزھىپىگە ماسلاشتۇرۇپ، باتىنى تەۋىللەر بىلەن ئىزاھلايدۇ.

◈ جەننەت ۋە جەھەننەمنى ئىنكار قىلغاندەك، پەيغەمبەرلەرنىڭ مۆجىزىلىرىنى، پەرىشتە ۋە جىنلارنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ئىنكار قىلىدۇ.

◈ ئاياللارنىڭ ھىجابلىنىشىنى توسىدۇ، ۋاقىتلىق نىكاھنى ھالال، دەپ قارايدۇ، مال ـ مۈلۈك ۋە ئاياللارنىڭ ئورتاقلىق نەزىرىيىسىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ.

◈ بابنىڭ دىنى مۇھەممەد (ئەلەيھىسسالام) نىڭ شەرىئىتىنى ئەمەلدىن قالدۇرغان، دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ.

◈ قىيامەتنى بەھائىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى بىلەن ئىزاھلايدۇ، ئۇلارنىڭ قىبلىسى ھەرەم مەسچىتى بولماستىن، پەلەستىننىڭ ئەككا رايونىغا قاراشلىق بەھجەدۇر .

◈ ناماز توققۇز رەكئەتتىن ئۈچ قېتىمدا ئادا قىلىنىدۇ. تاھارەت گۈل سۈيى بىلەن، گۈل سۈيى بولمىسا، بىسمىللاھ بىلەن ئېلىنىدۇ. بىسمىللاھ گۈل سۈيىدىن بەش ھەسسە ئارتۇق پاكلايدۇ.

◈ مېيىت نامىزىدىن باشقا جامائەت نامىزى بولمايدۇ. مېيىت نامىزى ئالتە قېتىم تەكبىر ئوقۇشتىن ئىبارەت بولۇپ، ھەر بىر تەكبىردە «ئاللاھۇ ئەبھا» نى تەكرارلايدۇ.

◈ روزا ئۇلارنىڭ قارىشى بويىچە، ئون توققۇزىنچى ئايدا، يەنى ئەلا ئېيىدا بولۇپ، قۇياش چىققاندىن تارتىپ تاكى پاتقانغا قەدەر تاماقتىن يىراق تۇرۇش ۋاجىب. ئۇلارنىڭ روزىسى ئون توققۇز كۈن داۋاملىشىدىغان بولۇپ، «باھائىي ئېيى» دەپ ئاتىلىدۇ. ئاخىرقى كۈنىدە، يەنى 21 ـ مارتتا نورۇز بايرىمى بولىدۇ. بۇ روزا 11 ياشتىن 42 ياشقىچە بولغانلارغا خاس بولۇپ، بۇ ياشتىن كېيىن باھائىيلار روزىدىن كەچۈرۈم قىلىنىدۇ.

◈ مۇستەملىكە كۈچلىرىنىڭ مەنپەئەتىگە خىزمەت قىلىش ئۈچۈن جىھادنى، دۈشمەنلەرگە قارشى قورال ـ ياراق چىقىرىشنى ھارام، دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ.

◈ ۋەھيىنىڭ ئىزچىل داۋاملىشىدىغانلىقىنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاخىرقىسى ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلىدۇ. ئۇلار قۇرئان كەرىمگە قارشى بىر كىتاب يازغان بولۇپ، بۇ كىتاب، قۇپال ئۇسلۇب ۋە خاتا ئىستىمال قىلىنغان سۆزلەر بىلەن تۇشۇپ كەتكەن.

www.munber.org

◈ مەككىگە بېرىپ ھەج قىلىشنى باتىل، دەپ قارايدۇ. ئۇلارنىڭ ھەججى بەھائۇللاھ دەپن قىلىنغان پەلەستىننىڭ ئەككا رايونىدىكى بەھجەگە قىلىنىدۇ.

پىكىر ۋە ئەقىدىلەرنىڭ يىلتىزلىرى:

◈ ئىمامچى رافىزىيلار.

◈ شەيخ ئەھمەد ئەلئىھسائىينىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ مەزھىپى شەيخىييە.

◈ دۇنيا ماسونلىرى.

◈ دۇنيا ئەھلى سەلىپلىرى.

تارقىلىشى ۋە تەسىر دائىرىسى:

◈ باھائىيلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئىراندا، ئازراق بىر قىسمى ئىراق، سۇرىيە، لىۋان ۋە باش مەركىزى ئورۇنلاشقان مۇستەملىكە ئاستىدىكى پەلەستىننىدە ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ يەنە مىسىردىكى تەرەپدارلىرى بولۇپ، **1960** ـ يىلى جۇمھۇرىيەتنىڭ **263** ـ نومۇرلۇق قارارىنىڭ روھىغا ئاساسەن ئۇلارنىڭ مىسىردىكى مەركەزلىرى تاقىۋېتىلگەن. بۇنىڭدىن باشقا ئۇلارنىڭ ئافرىقىدىكى ئەدىس ئابابا، ھەبەشىستان، ئوگاندانىڭ كامبالا، زامبىيەنىڭ لوساكا (**1989** ـ يىلى **23** ـ مايدىن **13** ـ ئىيۇلغىچە ئېچىلغان يىللىق قۇرۇلتىيى لوساكادا چاقىرىلغان)، جەنۇبىي ئافرىقىنىڭ جوھانىسبىرگ قاتارلىق شەھەرلەردە، شۇنىڭدەك پاكىستاننىڭ كاراچى شەھرىدە ئاساسلىق ئىبادەتخانىلىرى بار. ئۇلارنىڭ غەرب ئەللىرىدىمۇ تەرەپدارلىرى بولۇپ، لوندۇن، ۋىيەننا، فرانكفورت، ئاۋستىرالىيەنىڭ سىيدنى شەھەرلىرىدە مەركەزلىرى، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ چىكاگو شەھرىدە ئەڭ چوڭ ئىبادەتخانىسى بار؛ ئۇلار بۇ ئىبادەتخانىنى «زىكىرلەر مەشرىقى» دەپ ئاتىشىدۇ، ئۇ يەردىن «غەرب يۇلتۇزى» ناملىق ژۇرنال چىقىرىدۇ. ۋىلمىنت نويىزدا «ئامېرىكا باھائىيە ئەقىدىسى مەركىزى»، نيۇيوركتا باھائىيە پرىنسىپلىرىغا تايانغان «شەرق ـ غەرب كارۋىنى» ناملىق بىر ياشلار ھەرىكىتى بار. بۇ ھەرىكەتنىڭ «كارۋان ۋە ئىلىم دوستلىرى قوللانمىسى» ناملىق بىر كىتابىمۇ بار. ئۇلار ھيوستىن، لوس ئانجىلىس ۋە نيۇيوركنىڭ بىركىلىن شەھەرلىرىدە توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان. ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىدىكى باھائىيلارنىڭ سانى تەخمىنەن ئىككى مىليون ئەتراپىدا بولۇپ، **600** جەمئىيەتكە مەنسۇپتۇر. ھەيران قالارلىق تەرىپى شۇكى، بۇ تائىپىنىڭ نيۇيوركتىكى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ۋېكتور دې ئەرخۇ ئىسىملىك ۋەكىلى، نايروبى ۋە جەنۋە[1]دىكى بىرلەشكەن دۆلەتكەن تەشكىلاتىنىڭ مەركەزلىرىدە ۋەكىللىرى، ئافرىقا

---

[1] ئىسمى ئانتۇۋان بلانكا بولۇپ، بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ياۋروپا مەركىزىنىڭ باش مۇدىرى بولغان. كېيىن بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ باش كاتىۋى بوتروس غالىي ئۇنى دۇنيا كىشىلىك ھوقۇق قورۇلتىيىنىڭ باش كاتىپلىقىغا تەيىنلىگەن ـ ۋىيەننا ـ 93 ـ شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ شۋېتسىيەدىكى باھائىيە تائىپىسىنىڭ باش مەركىزى ـ لادىك ئاكادېمىيىسىدە تەييارلىق يىغىنى چاقىرغان.

www.munber.org

ئـالاھىدە ۋەكىلى بـار. شـۇنـىڭدەك بـۇ تائىپـە، بىرلەشـكەن دۆلەتلـەر تەشـكىلاتىغا قاراشـلىق ئىجتىمـائىي، ئىقتىسـادىي مەجلىسى ECOSCOنـىڭ، بىرلەشكەن دۆلەتلـەر تەشـكىلاتى مۇھىـت پروگراممىسـى ئىدارىسـى UNEP نـىڭ، يۇنىسـېف UNICEFنـىڭ، بىرلەشـكەن دۆلەتلـەر تەشـكىلاتى ئۈچـۈر ئىشخانىسـى قاتارلىقلارنىڭ مەسـلىھەتچى ئەزاسـى. دېمـەك بـۇ بىرلەشـكەن دۆلەتلـەر تەشـكىلاتىدىكى خـەلقئارا باھـائىيلار جامائەتلىرىنىڭ ۋەكىلى بولسا، رۇستەم خەيرۇف خەلقئارا ئىنسانلارنى ئاسراش قىلىش مۇئەسسەسەسىنىڭ ئەزاسىدۇر.

يۇقىـرىقىلاردىن بابىيـە ۋە باھائىيىلـەرنىڭ پـەيغەمبەر ئەلەيھىسسـالامنىڭ پەيغەمبەر ۋە ئەلچىلەرنىڭ ئاخىرقىسى ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلغانلىقى، باب ياكى باھائىغا ئـاللاھ تائـالانىڭ روھى چۈشكەنلىكىنى دەۋا قىلغـانلىقى، ئـىلاھىي جـازالارنى ئىنكار قىلغانلىقلىرى، ئىزچىل ھالدا يەھۇدىيلارنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ، مۇسۇلمانلارنى يۇقىتىشقا ھەرىكەت قىلغانلىقى ۋە «ئەلبايان» نـاملىق كىتابىنىڭ قۇرئان كەرىمنى ئەمەلدىن قالدۇرغانلىقىنى ئېلان قىلىشى قاتارلىقلار تۈپەيلى ئىسلامدىن چىقىپ كەتكەن ئازغۇن تائىپە ئىكەنلىكى ئايدىڭلىشىدۇ.

مەككە مۇكەررەمەدىكى ئىسلام فىقھىي ئاكادېمىيەسى ۋە مىسىر پەتىۋا جەمئىيىتىگە ئوخشـىغان ئىلمىـي مەركەزلـەر بابىيـە ۋە باھائىيىلـەرنىڭ ئىسـلام شـەرىئىتىدىن چىققانلىقى، ئىسلامغا ئۆرۈش ئاچقانلىقى، ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ تەۋبە قىلىشقا بولمايدىغـان دەرىجىدىكى ئـوپ ئۈچـۈق كاپىرلار ئىكەنلىكىگـە ئـائىت پەتىۋالارنى چىقارغان. (مەدىنە گېزىتى، يەكشەنبە ـ 1399ھ/11/2 ـ 23 ـ سىنتەبىر، 1979م.)

ئەتراپلىق مەلۇمات ئۈچۈن پايدىلىنىش مەنبەلىرى:

◈ بابىيە ۋە باھائىيىلەرنىڭ كىتاب ۋە رىسالىلىرى:

- «غەرب يۇلتۇزى» ژۇرنىلى ـ چىكاگودىكى «زىكىرلەر مەشرىقى» ناملىق باھائىيە مەركىزى تەرىپىدىن نەشر قىلىنىدۇ.

- «ئامىرىيە خەۋەر» گېزىتى ـ دۇنيا باھائىيلار مەركىزىنىڭ زۇۋانى ـ مۇستەملىكە ئاستىدىكى پەلەستىن.

- ئىران ۋە ھىندىستاندا نەشر قىلىنغان «البيان الفارسي».

- ھىندىستان ۋە ئىراقتا نەشر قىلىنغان «البيان العربي».

- ئەلبەھائى: الإيقان، كاراچىدىكى مىللىي مەركىزدە نەشر قىلىنغان ـ لوندون ۋە پارىس كىتابخانىلىرىدا نۇسخىلىرى بار.

- شـىمالىي ئـافرىقىدىكى باھـائىيلار روھـانىي مـەركىزى: بهاء يا إلهي نسائم الرحمن.

- دل گوركي خاتىرىلىرى، روسىيە شەرق گېزىتى، 1925 ـ يىل.

www.munber.org

- ئەبۇلفەزائىل ئەلجەرفەدقانىي: الفرائد ـ ئەمىن ھىندىييە باسمىخانىسى ـ قاھىرە، پاكىستاننىڭ كاراچى شەھىرىدىكى مىللىي مەركىزى قايتا نەشر قىلغان.
- الحجج البهية ـ سائادەت باسمىخانىسى ـ قاھىرە، 1925م. شەرقى شىمالى ئافرىقىدىكى باھائىييە روھانىيلار مەركىزى قايتا نەشر قىلغان.
- شەرقى شىمالى ئافرىقىدىكى باھائىييە روھانىيلار مەركىزى: مختصر المبادئ الإلهية.
- باھائىييە تارىخچىسى مىرزا ئابدۇلھۇسەين: الكواكب الدرية في تاريخ ظهور البابية والبهائية ـ قاھىرە ئىدارىسى، 1924م.
- شەرقى شىمالى ئافرىقىدىكى باھائىييە روھانىيلار مەركىزى: خطب عبد البهاء في أوربا وأمريكا ـ ئەدىس ئابابا ـ ھەبەشىستان.
- ئەلبۇستانىي: دائرة العارف، ئىراندا نەشر قىلىنغان.
- ئابدۇلبەھائ: مقالة سائح في البابية والبهائية ـ سائادەت باسمىخانىسى ـ قاھىرە، 1341ھ/1922م.
- ئەلبەھائ: الألواح المباركة ـ سائادەت باسمىخانىسى ـ قاھىرە، 1343ھ/1925م.

◈ بابىييە ۋە باھائىييەلەرگە ئائىت بولمىغان كىتاب ۋە رىسالىلەر:

- سەييىد مەھمۇد شۇكرىي ئەلئەلۇسىي: مختصر التحفة الإثني عشرية.
- د.مەھمۇد ئەھمەد ئەۋف: خفايا الطائفة البهائية[1] ـ ئەرەب ئويغىنىش نەشرىياتى باسمىسى ـ قاھىرە، 1972.
- ئېھسان ئىلاھى زەھىير: البابية عرض ونقد.
- ئېھسان ئىلاھى زەھىير: البهائية أضواء وحقائق.
- دۇنيا ئىسلام بىرلىكى: هذه هي البهائية.
- ئابدۇرراززاق ئەلھۇسەين: البابيون والبهائيون ماضيهم وحاضرهم.
- ئابدۇرراھمان ئەلۋەكىيل: البهائية تاريخها وعقيدتها.
- ئەبۇلئەئلا ئەلمەۋدۇدىي: البيانات.

---
[1] بۇ كىتابقا ئەرەب تىلىدا يېزىلغان "البيان" و "الأقدس" ناملىق كىتابلارنىڭ يازما شەكلى ئىلاۋە قىلىنغان.

www.munber.org